

ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม
กรณีศึกษา: การปล่อยชั่วคราวของผู้ต้องหาในชั้นพิจารณาคดีของศาล

ยธก. 15 กลุ่มปารีชาติ¹

I. บทนำ (Introduction)

สภาพปัญหาความเหลื่อมล้ำของประชาชนต่อการเข้าถึงสิทธิในการปล่อยตัวชั่วคราวของผู้ต้องหา เฉพาะในชั้นการพิจารณาคดีของศาลในปัจจุบัน ข้อมูลจากสำนักงานศาลยุติธรรมเปิดเผยว่ายังมีผู้ต้องขังจำนวนกว่า 60,000 ราย ที่ถูกต้องขังในระหว่างการพิจารณาคดีของศาล โดยมูลเหตุส่วนใหญ่คือ ประเด็นในเรื่องของฐานะทางเศรษฐกิจที่ไม่มีหลักทรัพย์ในการประกันตัว ซึ่งจากข้อมูลยังพบอีกว่า ได้มีความพยายามในการปฏิรูปการประกันตัวเพื่อบุคคลที่มีฐานะหรือรายได้น้อยขึ้น ด้วยการรณรงค์ในความว่า “ต้องไม่มีใครติดคุกเพราะจน” ผ่านช่องทางเครือข่าย Change.org อันมีหลักการประการสำคัญที่มุ่งรณรงค์คือ การผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการฝากขังและปล่อยตัวชั่วคราวในประเทศไทยจากเดิมที่ใช้ระบบที่ใช้การวางหลักทรัพย์เป็นประกัน ไปสู่การนำ “ระบบประเมินความเสี่ยง” มาปรับใช้ (อ้างอิง ?) นอกจากนี้แล้วการที่สภาพปัญหาเกี่ยวกับสิทธิในการปล่อยตัวชั่วคราวของผู้ต้องหา ในระหว่างการพิจารณาคดีที่ส่วนใหญ่เกี่ยวพันกับมูลเหตุฐานะทางเศรษฐกิจหรือรายได้ของผู้ต้องขังนั้น ก็ปรากฏกรณีศึกษาตามที่ทางกลุ่มผู้ศึกษาได้ดำเนินการสืบค้นความดังต่อไปนี้

กรณีศึกษาที่ 1: “ติดคุกเพราะไม่มีเงินประกันตัว”

เป็นกรณีของนางवासนา บุษดี อายุ 48 ปี ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้สมรู้ร่วมคิดในคดีข่วระเบิดใส่ศาลอาญานถนนรัชดาภิเษกเมื่อปี พ.ศ. 2558 ซึ่งทำให้ต้องถูกดำเนินคดีในข้อหาก่อการร้ายและอั้งยี่ซ่องโจร โดยนางवासนาฯ ให้การปฏิเสธว่าไม่มีส่วนเกี่ยวข้องและอยู่ในระหว่างการต่อสู้ในระหว่างพิจารณาคดี แต่ด้วยการที่เป็นผู้มียาได้น้อยทำให้ขาดหลักทรัพย์ในการประกันตัว จึงต้องถูกคุมขังไว้ที่เรือนจำ ดังปรากฏถ้อยคำบางส่วนของนางवासนาฯ ความว่า “อยู่ในห้องขัง 28 เดือน เพราะเราจน ไม่มีเงินประกันตัว เขาตั้งวงเงินไว้คดีละ 400,000 บาท เราจะไปหามาจากไหน” ซึ่งระหว่างการถูกคุมขังก็ทำให้นางवासนาฯ เกิดความเครียด ผิดหวังในกระบวนการยุติธรรมและเคยคิดจะทำอัตวินิบาตกรรม แต่อย่างไรก็ตามจากการให้กำลังใจของคนรอบข้าง ปัจจุบันก็ได้พยายามรวบรวมเงินมาเป็นหลักประกันจนครบและได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวเพื่อรอการพิจารณาคดีต่อไป

¹ ผู้เข้ารับการอบรมหลักสูตรการบริหารงานยุติธรรมระดับกลาง รุ่นที่ 15 กลุ่มปารีชาติ ปรากฏรายนามตามภาคผนวก ก.

กรณีศึกษาที่ 2: “เสียใหญ่ยิ่งป็นกลางกรุง ได้รับการประกันตัว”

เป็นกรณีของนายเอกชัย จาริกศิลป์ หรือเสียยอด อายุ 47 ปี เจ้าของธุรกิจเสื้อกีฬายานพุ่มวัน ที่เกิดความเครียดได้ใช้อาวุธปืนของตนกราดยิงภายในร้านในช่วงรุ่งเช้าของวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2563 เป็นที่สะท้อนขวัญและสร้างความตกใจแก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ใกล้เคียง และภายหลังเจ้าหน้าที่ตำรวจต้องส่งหน่วยปฏิบัติการพิเศษเพื่อเข้าควบคุมสถานการณ์ และเมื่อสามารถเจรจาควบคุมตัวนายเอกชัยฯ ได้แล้ว ตรวจพบปลอกอาวุธปืนกว่า 50 ปลอก จากการสอบสวนในชั้นพนักงานสอบสวน นายเอกชัยฯ ให้การรับสารภาพว่าตนเองเกิดความเครียดจากการประกอบธุรกิจและปัญหาในครอบครัว จึงได้เสพยาไอซ์ ก่อนเกิดอาการคลุ้มคลั่งและใช้อาวุธปืนของตนก่อเหตุดังกล่าว ซึ่งพนักงานสอบสวนแจ้งข้อกล่าวหาพยายามฆ่าผู้อื่น ข้อหาชิงทรัพย์ซึ่งใช้ดินระเบิดในเมืองหมู่บ้านหรือที่ชุมชน ข้อหาฆ่าเสพติดให้โทษประเภท 1 (ยาไอซ์) ไว้ในครอบครองโดยผิดกฎหมาย และข้อหาเสพยาเสพติดให้โทษประเภท 1 (ยาไอซ์) โดยผิดกฎหมาย ชั้นจับกุมและชั้นสอบสวน นายเอกชัยฯ ปฏิเสธข้อหาพยายามฆ่า ส่วนข้อหาอื่น ๆ ให้การรับสารภาพตลอดข้อกล่าวหา และพนักงานสอบสวนได้นำตัวฝากขังที่ศาลอาญากรุงเทพใต้โดยทำคำร้องพนักงานสอบสวนคัดค้านการปล่อยตัวชั่วคราว เนื่องจากคดีอัตราโทษสูง ศาลสอบถามผู้ต้องหาแล้วไม่คัดค้าน อนุญาตให้ฝากขัง

แต่ต่อมาภายหลังได้มีญาติของนายเอกชัยฯ ได้ยื่นหลักทรัพย์จำนวน 350,000 บาท เพื่อเป็นหลักประกันในศาล และศาลก็ได้พิจารณานุญาตปล่อยตัวนายเอกชัยฯ ชั่วคราว แต่มีเงื่อนไขห้ามไปยุ่งเกี่ยวกับปืนหรืออาวุธใด ๆ รวมทั้งไม่ไปแสดงพฤติกรรมใด ๆ ที่อาจเป็นอันตรายแก่บุคคลอื่น มิฉะนั้นศาลจะยกเลิกการปล่อยตัวชั่วคราวทันที ซึ่งด้วยการปล่อยตัวชั่วคราวดังกล่าวแม้จะเป็นสิทธิพื้นฐานของผู้ต้องหา แต่ก็เป็นที่สนใจของประชาชนและสังคมโดยทั่วไป ด้วยการก่อเหตุที่เป็นที่สะท้อนขวัญและกระทบต่อความเชื่อมั่นของประชาชน

จากความสำคัญของสถานการณ์ปัญหาดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่ากรณีที่ประชาชนผู้มีรายได้น้อย และเป็นผู้ที่ขาดความรู้ถึงสิทธิของตนเองในการที่จะได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวจนเป็นเหตุให้ต้องถูกจำคุก ในขณะที่คนที่มีฐานะหรือมีรายได้สูง เมื่อได้กระทำความผิดแต่สามารถเข้าถึงสิทธิในการประกันตัวหรือปล่อยชั่วคราว ซึ่งทางกลุ่มผู้ศึกษาเห็นว่า เป็นปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมจนเป็นเหตุให้กระทบต่อสิทธิของประชาชนในการปล่อยตัวชั่วคราวของผู้ต้องหาในชั้นศาล ซึ่งปัญหาความเหลื่อมล้ำดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมไทยในภาพรวม นอกจากนั้น จำนวนเงินหลักหรือหลักทรัพย์ในการประกันอันเป็นเงื่อนไขในการปล่อยตัวชั่วคราว เป็นไปในลักษณะที่เป็นการให้สิทธิกับประชาชนอย่างไม่เสมอภาค เพราะประชาชนผู้มีฐานะ หรือรายได้สูงเท่านั้นที่จะสามารถเข้าถึงสิทธิหรือมีความสามารถในการขอประกันตัว ส่วนประชาชนผู้มีรายได้น้อยกลับไม่ได้รับสิทธิดังกล่าว

ดังนั้น ทางกลุ่มผู้ศึกษาจึงนำเอาประเด็น ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม กรณีศึกษา: การปล่อยชั่วคราวของผู้ต้องหาในชั้นพิจารณาคดีของศาล เป็นประเด็นปัญหาหลักในการถอดบทเรียน เพื่อวิเคราะห์ความสับสนถึงสาเหตุของปัญหาและแสวงหาแนวทางการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม โดย การศึกษาครั้งนี้ ทางกลุ่มผู้ศึกษาใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (qualitative method) ด้วยการสืบค้นข้อมูล ทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ การศึกษาจากแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนกฎหมาย ระเบียบต่าง ๆ (official record) ตามกรอบการถอดบทเรียน (lesson learned) และหลักคิดการจัดการที่มุ่ง ที่ตัวปัญหาเป็นสำคัญ (Problem Oriented Approach) เพื่อสืบค้นและวิเคราะห์ถึงสาเหตุ ผลกระทบ ตลอดจนแนวทางการแก้ไขปัญหา และดำเนินการ วิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับ หลักการแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม

II. แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง (Literature Review)

หากจะกล่าวถึงที่มาของหลักการและแนวคิดในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึง กระบวนการยุติธรรมในประเด็นเกี่ยวกับการปล่อยชั่วคราวของผู้ต้องหาในชั้นศาล สามารถพิจารณาจาก ภาพใหญ่ตามหลักการในระดับสากล จนถึงภาพในส่วนของการปฏิบัติงานในระดับหน่วยงานกระบวนการ ยุติธรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยกลุ่มผู้จัดทำฯ ขอนำเสนอรายละเอียดหลักการและแนวคิดในการแก้ไข ปัญหาที่เกี่ยวข้อง ใน 4 หัวข้อดังนี้

1. เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (The Sustainable Development Goals – SDGs)²

องค์การสหประชาชาติ ได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาโดยอาศัยกรอบความคิดที่มองการพัฒนา เป็นมิติ (Dimensions) ของ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ให้มีความเชื่อมโยงกัน เรียกว่า เป้าหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืน หรือ Sustainable Development Goals (SDGs) ซึ่งจะใช้เป็นทิศทางการพัฒนาตั้งแต่ เดือนกันยายน ปี 2558 ถึงเดือนสิงหาคม 2573 ครอบคลุมระยะเวลา 15 ปี โดยประกอบไปด้วย 17 เป้าหมาย โดยมุ่งเน้นให้ทุกประเทศมองการพัฒนาครบทุกมิติ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม หนึ่งใน เป้าหมายที่สำคัญและเป็นเป้าหมายพื้นฐาน คือ เป้าหมายที่ 16 ที่มุ่งส่งเสริมสังคมสงบสุข ประชาชนทุก คนเข้าถึงความยุติธรรม และมีสถาบันที่มีประสิทธิภาพ รับผิดชอบและครอบคลุมทุกระดับ (Promote peaceful and inclusive societies for sustainable development, provide access to justice for all and build effective, accountable and inclusive institutions at all levels) ซึ่ง เป้าหมายที่ 16

² เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ Sustainable Development Goals (SDGs) ฉบับเต็ม. <http://e-plan.dla.go.th/activityImage/422.pdf>. สืบค้นเมื่อ 21/02/2020.

จะเน้นไปที่ 3 เสาหลัก คือ การสร้างสังคมที่สงบสุข การสร้างกระบวนการยุติธรรม และการมีสถาบันที่มีประสิทธิภาพ มีเป้าประสงค์ที่ครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ อาทิ ข้อ 16.3 ส่งเสริมนิติธรรมทั้งในระดับชาติและระหว่างประเทศ และสร้าง หลักประกันว่าจะมีการเข้าถึงความยุติธรรมอย่างเท่าเทียมแก่ทุกคน ข้อ 16.10 สร้างหลักประกันว่าสาธารณชนสามารถเข้าถึงข้อมูลและมีการปกป้องเสรีภาพขั้นพื้นฐาน โดยเป็นไปตามกฎหมายภายในประเทศและความตกลงระหว่างประเทศ และมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้ ๑) เสริมความแข็งแกร่งของสถาบันระดับชาติที่เกี่ยวข้อง โดยรวมถึงกระทำผ่านทางความร่วมมือระหว่าง ประเทศ เพื่อสร้างขีดความสามารถในทุกกระดับ โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา เพื่อจะป้องกันความรุนแรงและต่อสู้กับการก่อการร้ายและอาชญากรรม และ ๒) ส่งเสริมและบังคับใช้กฎหมายและนโยบายที่ไม่เลือกปฏิบัติเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

2. ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant of Civil and Political Rights) และหลักนิติธรรม (The Due Process Model)

การควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา จะต้องดำเนินการตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights: UDHR) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและ สิทธิทางการเมือง(International Covenant of Civil and Political Rights : ICCPR) อย่างไรก็ตาม เมื่อกฎหมายให้สิทธิ ผู้ต้องหาหรือจำเลยในการยื่นคำร้องขอปล่อยตัวชั่วคราวระหว่างการพิจารณาคดีได้ และการปล่อยตัวชั่วคราว ระหว่างการพิจารณาคดีนั้น บุคคลหรือองค์กรที่พิจารณาคดีจะต้องพิจารณาโดย จริยธรรมและคุณธรรม ความเสมอภาคและหลักเหตุผล ซึ่งผู้ที่พิจารณาอนุญาตการปล่อยตัวชั่วคราว ผู้ต้องหาหรือจำเลยระหว่างการพิจารณาคดีอาญา คือ ตำรวจ (พนักงานสอบสวน) พนักงานอัยการ หรือ ศาล ที่ต้องใช้หลักนิติธรรมในการพิจารณานุญาต หากองค์กรหรือบุคคลที่มีอำนาจพิจารณานุญาตไม่ อยู่ภายใต้จริยธรรม คุณธรรม และหลักนิติธรรมแล้ว การปล่อยตัวชั่วคราวระหว่างการพิจารณาก็จะไม่ เกิดขึ้น และส่งผลถึงการพิจารณาคดีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีความจำเป็นต้องแสวงหาพยานหลักฐานมาแสดง เพื่อสนับสนุนว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่ได้กระทำความผิด ดังที่ได้ถูกกล่าวหาในความผิดนั้นๆ³ การปล่อย ตัวชั่วคราวจึงเป็นมาตรการทางกฎหมายที่มุ่งให้ความคุ้มครองแก่สิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลย ตาม

³ วันชัย โตความรู้. หลักนิติธรรมกับการปล่อยตัวชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา. เอกสารวิชาการ ส่วนบุคคล หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ 4 วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ สำนักงานศาล รัฐธรรมนูญ. http://www.constitutionalcourt.or.th/occ_web/ewt_dl_link.php?nid=8751. สืบค้นเมื่อ 21/02/2020.

ระบบการดำเนินคดีอาญาในรูปแบบนิติธรรม (The Due Process Model) และในขณะเดียวกันก็มุ่งคุ้มครองต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมส่วนรวม มิให้เกิดความเสียหายหรือภัยอันตรายจากการที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้นได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวด้วยตามระบบการดำเนินคดีอาญาในแบบควบคุมอาชญากรรม (The Crime Control Model)⁴

3. ร่างแผนแม่บทการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2562-2565)⁵

ตามส่วนที่ 4 ร่างแผนแม่บทการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2562-2565) ได้มีการกำหนดวิสัยทัศน์ไว้ว่า “การบริหารงานยุติธรรมมีธรรมาภิบาลและทันสมัย สร้างสังคมไทยเคารพกฎหมาย มีความปลอดภัยและสงบสุข” โดยมีตัวชี้วัดภาพรวมที่เกี่ยวข้องกับการลดความเหลื่อมล้ำไว้ดังนี้ ตัวชี้วัดที่ 1 ความเชื่อมั่นของประชาชนที่มีต่อกระบวนการยุติธรรมเพิ่มขึ้น โดยการประเมินความคิดเห็นของประชาชนในประเด็นความไว้วางใจ ความถูกต้อง เที่ยงตรง และความโปร่งใสของกระบวนการยุติธรรม และตัวชี้วัดที่ 3 ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ทั่วถึงและเท่าเทียม เป็นการประเมินความรู้ความเข้าใจสิทธิพื้นฐาน การมีส่วนร่วมด้านกระบวนการยุติธรรม และการได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายของประชาชน โดยมียุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการลดความเหลื่อมล้ำ คือ ยุทธศาสตร์ที่ ๑ : การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมด้านกฎหมาย กระบวนการยุติธรรม โดยการสร้างภูมิคุ้มกันและความเข้มแข็งให้กับประชาชนและชุมชนเพื่อสามารถป้องกันหรือจัดการปัญหาด้วยตนเองได้ เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิทธิเสรีภาพ กฎหมายและกระบวนการยุติธรรม รวมถึงการขาดทักษะ การมีส่วนร่วมในการป้องกันเพื่อมิให้ตนเองตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม ดังนั้น ทุกภาคส่วนจำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความรู้ในเรื่องสิทธิเสรีภาพ กฎหมาย กระบวนการยุติธรรม และการป้องกันอาชญากรรมที่มีเนื้อหาเข้าใจง่าย ในรูปแบบที่เหมาะสมแก่ประชาชนทุกกลุ่ม ควบคู่ไปกับการสร้างจิตสำนึกค่านิยมด้านความยุติธรรมและการมีส่วนร่วมในงานยุติธรรมให้แก่ประชาชน ชุมชน และสังคม ซึ่งจะนำไปสู่สังคมที่มีความสงบเรียบร้อยอย่างยั่งยืน ยุทธศาสตร์ที่ ๓ : การพัฒนานกฎหมายและระบบบริหารงานยุติธรรม เพื่อให้การบริหารงานยุติธรรมมีประสิทธิภาพตามหลักธรรมาภิบาล และคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้อย่างเสมอภาค เท่าเทียม และเป็นธรรม โดยมีเป้าหมายในการบริหารงานยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพและมีความโปร่งใสมากขึ้น ประชาชนมีความพึงพอใจและความเชื่อมั่นต่อการดำเนินงานของกระบวนการยุติธรรม และพัฒนากลไกความช่วยเหลือและเพิ่มศักยภาพประชาชน

⁴ ปกป้อง ศรีสนิท. ปฏิรูปการปล่อยชั่วคราวเพื่อความเสมอภาค. <https://www.the101.world/bail-reform/>. สืบค้นเมื่อ 21/02/2020.

⁵ ร่างแผนแม่บทการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2562-2565) http://www.strategypolice.com/news_detail.asp. สืบค้นเมื่อ 21/02/2020

ให้สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม และยุทธศาสตร์ที่ ๕ : การขับเคลื่อนกระบวนการยุติธรรมด้วยดิจิทัล ซึ่งกระบวนการยุติธรรมเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรภาครัฐจะต้องยกระดับประสิทธิภาพการทำงานเข้าสู่การเป็นรัฐบาลดิจิทัล ที่มีการทำงานแบบอัจฉริยะ ให้บริการโดยอยู่บนพื้นฐานของการบูรณาการเชื่อมโยงข้อมูลและดำเนินงานร่วมกันระหว่างหน่วยงาน การนำเทคโนโลยีและอุปกรณ์ดิจิทัลมาสนับสนุนการปฏิบัติงานที่ประหยัดและคุ้มค่า และการยกระดับงานบริการภาครัฐให้ตรงกับความต้องการของประชาชน

4. แผนปฏิบัติการระยะสามปี (2563-2565) กระทรวงยุติธรรม

จัดทำขึ้นเพื่อให้กระทรวงยุติธรรม มีทิศทางการทำงานที่ชัดเจน รวมทั้งสามารถขับเคลื่อนการดำเนินงานและการติดตาม ประเมินผลได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุผลสัมฤทธิ์ตามภารกิจของกระทรวงยุติธรรม เพื่อเป้าหมายสูงสุดของประชาชน ในการเสริมสร้างความเป็นธรรมในสังคมและสังคมมีความสงบสุข โดยได้กำหนดวิสัยทัศน์ “สร้างสังคมแห่งความเป็นธรรมบนรากฐานของความเท่าเทียม” ซึ่งตัวชี้วัดเชิงคุณภาพประการหนึ่งคือ “ประชาชนมีความเชื่อมั่นต่อกระบวนการยุติธรรม” ซึ่งสะท้อนไปสู่การปฏิบัติในแผนปฏิบัติการ ประกอบด้วย 1) พัฒนากฎหมายและกระบวนการยุติธรรม 2) สร้างการรับรู้ด้านกฎหมายและเคารพสิทธิ 3) อำนวยความยุติธรรมและลดความเหลื่อมล้ำ 4) ป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมพิเศษ 5) ส่งเสริมคนดีสู่สังคม และ 6) ป้องกันและปราบปรามยาเสพติดในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในประเด็นเกี่ยวกับการปล่อยชั่วคราวของผู้ต้องหาในชั้นศาล จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการยุติธรรมจะต้องอาศัยหลักการและแนวคิดทั้งในระดับสากล อาทิ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (The Sustainable Development Goals – SDGs) ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant of Civil and Political Rights) และหลักนิติธรรม (The Due Process Model) จนถึงภาพในส่วนของการปฏิบัติงานในระดับหน่วยงาน กระบวนการยุติธรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้อง อาทิ ร่างแผนแม่บทการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2562-2565) รวมถึงแผนปฏิบัติการระยะสามปี (2563-2565) กระทรวงยุติธรรม เพื่อเป็นทิศทางในการปฏิบัติงานที่มีเป้าหมายร่วมกันในการที่จะขับเคลื่อนการดำเนินงานเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม อันจะนำไปสู่การสร้างเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมกับประชาชนในสังคมได้ต่อไป

ทางกลุ่มผู้ศึกษาเห็นว่าการให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราวเป็นไปตามหลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ หลักการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยได้เท่าที่จำเป็นสอดคล้องกับแนวคิดกับวรรณกรรมทางกฎหมายที่อ้างถึงในข้อ 1 – ข้อ 4 ข้างต้น เนื่องจากหากพิจารณาในบริบทในภาพใหญ่ จะเห็นได้ว่าหลักการแนวคิดในคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานตลอดจนการสร้างหลักประกันการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมกันเป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติซึ่งองค์การสหประชาชาติหรือ UN ได้ให้ความสำคัญและนำมาบัญญัติเป็นหนึ่งในเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อให้ประเทศต่างๆ ได้นำกรอบแนวทางไปใช้กับประเทศของตน นอกจากนี้ หากพิจารณาบริบทของกฎหมายไทย ตลอดจนแผนยุทธศาสตร์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมได้ให้ความสำคัญกับเรื่องดังกล่าวด้วย

III. ผลการศึกษา (Results)

ภายหลังที่ทางกลุ่มผู้ศึกษาได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล และดำเนินการวิเคราะห์การถอดบทเรียนตามแนวทางการจัดการที่มุ่งให้ความสำคัญที่ตัวปัญหา (Problem Oriented Approach) ที่เป็นการวิเคราะห์เพื่อมุ่งทราบถึงสาเหตุ (Causes) ที่แท้จริงของสภาพปัญหาตลอดจนผลกระทบ (Consequences) อันจะนำไปสู่การพิจารณาหาแนวทางในการแก้ไขและจัดการกับปัญหาได้อย่างยั่งยืนนั้น ทางกลุ่มผู้ศึกษาสามารถนำเสนอผลการศึกษาวิเคราะห์ได้ดังนี้

1. สาเหตุของปัญหา

1.1 การปล่อยชั่วคราวเป็นการใช้ดุลยพินิจของศาล

ในเรื่องนี้ ศ.ดร.คณิต ณ นคร ประธานคณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย (คปก.) กล่าว⁶ มีตัวเลขผู้ต้องขังในเรือนจำทั่วประเทศ ๒๔๐,๐๐๐ คน ที่ในจำนวนนี้ มีประมาณร้อยละ ๓๗ เป็นผู้ต้องขังระหว่างการพิจารณาคดี โดย ศ.ดร.คณิต เห็นว่า "หากมีการปฏิรูปการปล่อยชั่วคราวให้ดี ให้ถูกต้องแล้ว นอกจากลดค่าใช้จ่ายภาครัฐ เรายังสามารถลดความแออัดในเรือนจำลงได้โดยอัตโนมัติ แต่แนวคิดบ้านเราคิดแต่เรื่องจะจับ จับแล้วก็ขัง การปล่อยชั่วคราวเป็นเรื่องยากเย็นแสนเข็ญ"

ปัจจุบัน ศาลยุติธรรมได้นำอุปกรณ์ติดตามตัวผู้ต้องหา หรือ "EM" (Electronic Monitorin (EM) มาใช้เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาคำร้องขอปล่อยชั่วคราว

⁶ "ขีดเส้นที่ทรัพย์สิน ความทุกข์คนยากไร้ กับสิทธิไม่ได้รับการประกันตัว", อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 3

ในกรณีที่ผู้ขอยินยอมให้ใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่สามารถใช้ตรวจสอบหรือจำกัดการเดินทางตามมาตรา 108 วรรคสาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยหากมีการยินยอมใช้ (EM) ตามข้อบังคับของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการเรียกประกันหรือหลักประกันในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2562 ได้กำหนดให้ศาลอาจใช้ดุลพินิจเรียกหลักประกันเพื่อประกอบการใช้ดุลพินิจในการปล่อยชั่วคราวโดยใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ (EM) โดยสามารถสรุปได้ ดังนี้⁷

กรณี	อัตราโทษ	หลักประกัน	หมายเหตุ
ข้อ 4 วรรคห้า ผู้ต้องหา หรือจำเลย ยินยอมให้ใช้อุปกรณ์ อิเล็กทรอนิกส์ (EM)	คดีที่มีอัตราโทษจำคุก อย่าง สูงไม่เกิน 10 ปี	ไม่เกินร้อยละ 20 ของ วงเงินประกัน	
	คดีที่มีอัตราโทษจำคุก อย่าง สูงเกิน 10 ปีขึ้นไป	ไม่น้อยกว่าร้อยละ 20 แต่ไม่เกินร้อยละ 50 ของ วงเงินประกัน	
	คดีที่มีอัตราโทษจำคุก ตลอดชีวิต หรือ ประหารชีวิต	ไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 ของ วงเงินประกัน	
กรณีที่ผู้ต้องหา หรือ จำเลยเป็นคนยากจน		ศาลอาจจะใช้ดุลพินิจ เรียกหลักประกันต่ำ กว่าตามที่ กำหนดไว้ใน 2. และ 3. ก็ได้	

⁷ ที่มา : หนังสือเวียนสำนักงานศาลยุติธรรม ด่วนที่สุด ที่ ศย 016/ว889 (ป) ลงวันที่ 16 กันยายน 2562

นอกจากนี้ ในช่วงปลายปี พ.ศ.2562 ศาลยุติธรรมได้ออกคำแนะนำของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการขยายโอกาสในการเข้าถึงสิทธิที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราว พ.ศ. 2562 ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้⁸

- (1) กำหนดให้ในการร้องขอปล่อยชั่วคราว ผู้ที่ร้องขอปล่อยชั่วคราวไม่จำเป็นต้องเสนอหลักประกันมาพร้อมกับคำร้อง แต่จะเสนอหลักประกันมาก็ได้
- (2) กำหนดให้ศาลพึงพิจารณาปล่อยชั่วคราวโดยไม่มีประกัน หรือมีประกันแต่ไม่ต้องมีหลักประกัน ภายใต้เงื่อนไขแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้มากขึ้น
- (3) กำหนดให้ศาลอาจใช้วิธีการให้เจ้าหน้าที่เก็บข้อมูลผู้ต้องหาหรือจำเลย หรือข้อมูลอื่นๆ ตั้งแต่โอกาสแรกที่บุคคลเหล่านั้นมาศาล และรายงานให้ศาลทราบ เพื่อประเมินความเสี่ยงในการหลบหนี ยุ่งเหยิงพยานหลักฐาน หรือจะไปก่อเหตุอันตรายประการอื่น ประกอบการพิจารณาปล่อยชั่วคราวก็ได้ โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงบัญชีมาตรฐานหลักประกันเพียงอย่างเดียว
- (4) กำหนดให้ในการปล่อยชั่วคราว ศาลอาจกำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับที่อยู่ของผู้ที่ถูกปล่อยชั่วคราว หรือเงื่อนไขอื่น เช่น เงื่อนไขในทำนองเดียวกับวิธีการเพื่อความปลอดภัย ให้ผู้ที่ถูกปล่อยชั่วคราวปฏิบัติ ศาลอาจสั่งให้ใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์หรืออุปกรณ์อื่นใดที่สามารถใช้ตรวจสอบหรือจำกัดการเดินทางของผู้ที่ถูกปล่อยชั่วคราว หรือศาลอาจมีคำสั่งแต่งตั้งผู้กำกับดูแลผู้ถูกปล่อยชั่วคราวตามมาตราแห่งพระราชบัญญัติมาตรการกักขังและติดตามจับกุมผู้หลบหนีการปล่อยชั่วคราว โดยศาล พ.ศ. ๒๕๖๐ โดยไม่จำเป็นต้องเรียกหลักประกันตามบัญชีมาตรฐานหลักประกัน
- (5) กำหนดให้กรณีที่ศาลเห็นควรมีคำสั่งให้ปล่อยชั่วคราวโดยมีประกันและหลักประกัน แต่หลักประกันที่ผู้ร้องขอปล่อยชั่วคราวไปพलग่อนโดยให้ผู้ร้องขอปล่อยชั่วคราวเสนอหลักประกันให้ครบภายในเวลาที่ศาลกำหนดและใช้วิธีการกำกับดูแลหรือใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ตามตัวก็ได้หรือหาหลักประกันที่ขาดอยู่มีจำนวนไม่มากและไม่มีพฤติการณ์จะหลบหนี ศาลอาจพิจารณาให้ปล่อยชั่วคราวตามหลักประกันที่เสนอมานำไปพलग่อนโดยไม่กำหนดเงื่อนไขก็ได้
- (6) กำหนดให้ศาลพึงกำหนดแนวปฏิบัติหรือขั้นตอนในการพิจารณาสั่งคำร้องขอปล่อยชั่วคราวให้สอดคล้องกับคำแนะนำนี้เพื่อความละเอียดรอบคอบ และเพื่อให้การใช้กฎหมายเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

⁸ที่มา : หนังสือเวียนสำนักงานศาลยุติธรรม ด่วนที่สุด ที่ ศย 016/ว280 (ป) ลงวันที่ 27 ธันวาคม 2562

(7) กำหนดให้การพิจารณาคำร้องขอปล่อยชั่วคราว ต้องคำนึงเหี้ยอาชญากรรมและ
ความสงบสุขของสังคมควบคู่ไปด้วยเสมอ.....

จากการพิจารณากฎหมายที่และแนวทางปฏิบัติในการวินิจฉัยสั่งคำร้องขอปล่อยชั่วคราว
ดังกล่าวข้างต้นแล้วกลุ่มเห็นว่า ศาลยุติธรรมได้ให้ความสำคัญแก่ความเสมอภาคและความเท่าเทียมกัน
ของประชาชนที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราวระหว่างถูกดำเนินคดี ดังจะเห็นได้จากการออก ข้อบังคับ
ประธานศาลฎีกา และคำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการปล่อยชั่วคราวอยู่หลายฉบับ เพื่อเป็น
แนวทางปฏิบัติให้แก่ผู้พิพากษาในการปล่อยชั่วคราวภายใต้หลักเกณฑ์ของกฎหมายได้อย่างเหมาะสม
และเป็นไปในทิศทางเดียวกันเป็นเอกภาพ รวมทั้งเพื่อเป็นหลักประกันในการทำงานแก่
ผู้พิพากษาที่จะทำหน้าที่รักษาคัมครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้โดยอิสระ มิให้ถูกครหาได้ว่า
ให้ประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยโดยไม่ชอบ อย่างไรก็ตามจากการศึกษากลุ่มเห็นว่า โดยที่กฎหมายและ
แนวทางปฏิบัติดังกล่าวยังคงให้ความสำคัญกับการปล่อยชั่วคราวโดยมีหลักประกัน
และในทางปฏิบัติแล้ว ศาลยังคงใช้ดุลพินิจในการพิจารณาสั่งปล่อยชั่วคราวโดยมีประกันหรือ
หลักประกันเสียส่วนใหญ่ ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาความไม่เท่าเทียมหรือความเหลื่อมล้ำระหว่าง
คนมีฐานะกับคนยากจน และแม้ศาลยุติธรรมจะมีการนำระบบประเมินความเสี่ยงในการปล่อย
ชั่วคราว ซึ่งเป็นการเสนอข้อมูลและประเมินความเสี่ยงในการหลบหนีของผู้ต้องหาหรือจำเลยมา
ใช้ ซึ่งหากผลประเมินมีความเสี่ยงน้อย ศาลก็อาจให้ปล่อยชั่วคราวโดยไม่ต้องมีหลักประกัน
แต่ระบบประเมินความเสี่ยงก็ยังเป็นเพียงโครงการทดลองกับศาลน่านอง ไม่มีผลเนื่องบังคับใช้
ตามกฎหมาย ด้วยเหตุนี้ กลุ่มจึงมีความเห็นว่าสถานการณ์ทางกฎหมายในการปล่อยชั่วคราวมี
ข้อขัดข้องในการบังคับใช้กฎหมาย สมควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมให้เหมาะสมต่อไป

1.2 การเข้าถึงช่องทางในการช่วยเหลือจากภาครัฐทำได้ยาก

บทบาทหน้าที่ที่สำคัญประการหนึ่งของกองทุนยุติธรรม คือ เป็นแหล่งเงินทุนสำหรับค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการช่วยเหลือประชาชน ในการดำเนินคดี การปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย การช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน และการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน

อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่าจะมีการจัดตั้งกองทุนยุติธรรมขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ดังกล่าวข้างต้นแต่ก็พบว่ายังมีอุปสรรคในการเข้าถึงกองทุนดังกล่าว โดยปรานม สมวงศ์ ได้นำเสนอในงานวิชาการสิทธิมนุษยชน เรื่อง “การระดมความเห็นเพื่อหาข้อเสนอทางนโยบายและแก้ไขกฎหมายในการเข้าถึงกองทุนยุติธรรมของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” เมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๖๒ จัดโดยสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ศูนย์ศึกษาและประสานงานด้านสิทธิมนุษยชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร่วมกับคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ว่า⁹ ในระหว่างปี ๒๕๕๙ – ๒๕๖๒ มีการขอรับการสนับสนุนเงินกองทุนยุติธรรมของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนระดับชุมชนจากภาคอีสาน ภาคเหนือ และภาคใต้ เพื่อปกป้องสิทธิในการจัดการทรัพยากร การเข้าถึงที่ดิน สิทธิในที่อยู่อาศัย ปกป้องสิทธิชุมชนในการมีส่วนร่วมและกำหนดนโยบายที่กระทบกับวิถีชีวิตและชุมชน ผลปรากฏว่ามีการเข้าถึงกองทุนยุติธรรมจริงแค่ ร้อยละ ๔๐ ซึ่งแม้กลุ่มผู้จัดทำฯ จะเห็นว่ามิใช่กรณีการขอรับเงินเพื่อใช้ในการขอปล่อยชั่วคราว แต่ปรานมได้กล่าวถึงสาเหตุเอาไว้ ซึ่งกลุ่มกลุ่มผู้จัดทำฯ เห็นว่าเป็นปัญหาร่วม โดยปรานมเห็นว่า อุปสรรคที่สำคัญคือ ประการแรก เจ้าหน้าที่ยุติธรรมจังหวัดซึ่งเป็นเสมือนด่านแรกที่นักปกป้องสิทธิมนุษยชนระดับชุมชนจะเข้าถึง ปรีกษา หรือ ในการขอรับสนับสนุนเงินจากกองทุนยุติธรรม ยังไม่มีความเชี่ยวชาญและชำนาญในการให้ข้อมูลที่ชัดเจน และในเบื้องต้นมักจะปฏิเสธไม่รับหรืออธิบายคำร้องต่างๆ ให้ชัดเจน ละเอียดย ประการที่สอง กฎหมายไม่ได้กำหนดระยะเวลาในการพิจารณาคำร้อง ทำให้ไม่ทันต่อความต้องการและก่อให้เกิดความล่าช้าในการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชน และประการที่สาม คณะกรรมการที่พิจารณา ไม่อนุญาติให้ความช่วยเหลือโดยตัดสินความผิดล่วงหน้าแทนศาล ซึ่งการพิจารณาเช่นนี้ขัดกับหลักการผู้ต้องหาหรือจำเลยจะต้องได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์และมีสิทธิได้รับอิสรภาพจนกว่าศาล จะพิพากษาเป็นที่สุดว่าให้ลงโทษจำคุก

⁹ ปรานม สมวงศ์, “การเข้าถึงกองทุนยุติธรรม เรื่องที่ยังไม่ยุติและไม่เป็นธรรม”, ประชาไท, <https://prachatai.com/journal/2019/09/84309> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓)

1.3 ปัญหาความไม่รู้ถึงสิทธิตามกฎหมายของประชาชน

ท่านรัชชัย ไทยเขียว รองปลัดกระทรวงยุติธรรม และโฆษกกระทรวงยุติธรรม ได้เคยกล่าวไว้ว่า¹⁰ “ในอดีตที่ผ่านมาประชาชนไม่ค่อยรู้เรื่องการให้ความช่วยเหลือของกองทุนยุติธรรมหรือรู้แต่มีมโน มีมายาคติ อาจจะติดความเชื่อในอดีตว่า ตัวเองนามสกุลไม่ดั่งดั่งไม่ถึงอยู่ติดไรปลายดอย หรือบางที่รู้แต่ศักยภาพในการมาถึงมาไม่ได้ต้องเดินทางไกล เพราะสำนักงานยุติธรรมจังหวัดตั้งอยู่ที่จังหวัด ปัญหาคือ ในหมู่บ้าน ตำบลจะทำไม ซึ่งขณะนี้กระทรวงยุติธรรมกำลังหาทางออก โดยพยายามทำเรื่อง ที่เรียกว่าศูนย์ยุติธรรมชุมชนขึ้น ตั้งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกแห่ง รวมทั้งไปอบรมกำนัน ผู้ใหญ่บ้านให้มีความรู้ สามารถรับเรื่องเป็นประตูบุญส่งเรื่องมาถึงกองทุนยุติธรรม”

กล่าวโดยสรุป กลุ่มผู้จัดทำฯ มีความเห็นว่า กรณีการปล่อยผู้ต้องหาชั่วคราวในชั้นศาล เป็นปัญหาสำคัญ และเป็นปัญหาที่เกิดจากความเหลื่อมล้ำในการได้รับการอำนวยความสะดวกยุติธรรม และการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมที่เกิดจากหลายส่วน อาทิ ความไม่รู้ถึงสิทธิของประชาชน การเข้าถึงช่องทางในการขอรับความช่วยเหลือจากรัฐทำได้ยาก และการกำหนดหลักเกณฑ์และการพิจารณาในการปล่อยชั่วคราวยังไม่เหมาะสม ซึ่งกลุ่มผู้จัดทำฯ จะได้นำเสนอเป็นลำดับต่อไป

¹⁰ โฆษกกระทรวงยุติธรรม ให้สัมภาษณ์ในประเด็น “สิทธิประโยชน์กองทุนยุติธรรม”, \กระทรวงยุติธรรม, \ <https://www.moj.go.th/view/16077> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓)

2. ผลกระทบของปัญหา

จากการที่ทางกลุ่มผู้ศึกษาได้ดำเนินการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูล และดำเนินการวิเคราะห์การถอดบทเรียน ทางกลุ่มผู้ศึกษามีความเห็นว่าผลกระทบของสภาพปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมกรณีศึกษาการปล่อยชั่วคราวของผู้ต้องหาในชั้นพิจารณาคดีของศาลนั้นจะส่งผลกระทบต่อใน 3 ด้านด้วยกัน กล่าวคือ

1. ผลกระทบต่อสิทธิของผู้ต้องหา

- 1.1) ขาดเสรีภาพ
- 1.2) ถูกลดทอนศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์
- 1.3) สูญเสียสิทธิในการต่อสู้คดี
- 1.4) สิทธิในการประกอบอาชีพ เลี้ยงดูครอบครัว
- 1.5) ถูกตีตราจากสังคมว่าเป็นคนคุก

2. ผลกระทบต่อกระบวนการยุติธรรม

- 2.1) กระทบต่อความเชื่อมั่นต่อบุคลากรและหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม
- 2.2) การละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์กระบวนการยุติธรรมไทย ในเวทีสังคมโลก รวมถึงกระทบต่อความเชื่อมั่นต่อการลงทุนในประเทศไทย

3. ผลกระทบในระดับประเทศ

- 3.1) ปัญหาคนล้นคุกและเป็นภาระงบประมาณของรัฐ
- 3.2) ขาดแรงงานในการพัฒนาประเทศ

IV. สรุป และข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญห (Conclusion and Recommendations)

ภายหลังที่ทางกลุ่มผู้ศึกษาได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล และดำเนินการวิเคราะห์การถอดบทเรียนตามแนวทางการจัดการที่มุ่งให้ความสำคัญที่ตัวปัญหา (Problem Oriented Approach) ที่เป็นการวิเคราะห์เพื่อมุ่งทราบถึงสาเหตุ (Causes) ที่แท้จริงของสภาพปัญหาตลอดจนผลกระทบ (Consequences) อันจะนำไปสู่การพิจารณาหาแนวทางในการแก้ไขและจัดการกับปัญหาได้อย่างยั่งยืนนั้น ทางกลุ่มผู้ศึกษาขอเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาดังนี้

1. กำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณาในการปล่อยชั่วคราวให้เหมาะสมมากยิ่งขึ้น เช่น
 - 1.1 แก้ไขกฎหมายโดยกำหนดหลักการการควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาให้กระทำเพียงเท่าที่จำเป็น และจะเรียกหลักประกันเกินควรแก่กรณีไม่ได้ (ม.29 รธน.60)
 - 1.2 จัดทำฐานข้อมูลผู้ต้องหาเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหา
 - 1.3 แก้ไขกฎหมาย วิชาญา เพิ่มให้มีการแจ้งสิทธิปล่อยตัวชั่วคราว หากไม่แจ้งสิทธิถือว่าการสอบสวนไม่ชอบด้วยกฎหมาย
2. เพิ่มช่องทางในการเข้าถึงสิทธิของประชาชน เช่น
 - 2.1 ใช้กลไกยุติธรรมชุมชนเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับสิทธิของประชาชน
 - 2.2 ให้เจ้าหน้าที่ตำรวจแจ้งสิทธิในการปล่อยชั่วคราวในกระบวนการสอบสวน
 - 2.3 กำหนดหน้าที่ให้หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องเป็น contact point เพื่อส่งเรื่องให้หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง เช่น เจ้าหน้าที่ศาลรับเรื่องและส่งต่อไปกองทุนยุติธรรม
3. การให้ความรู้แก่ประชาชน
 - 3.1 หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องโดยตรงประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ เพื่อสร้างการรับรู้ในวงกว้างให้คนในทุกระดับสามารถรับรู้ได้ในรูปแบบที่เข้าใจง่าย เช่น ทำคู่มือประชาชนในรูปแบบ info graphic สร้างภาพยนตร์ application ที่รวบรวมสิทธิของผู้ต้องหาเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าใจได้ง่าย และเผยแพร่ตามหน่วยงานราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เช่น สถานีตำรวจ ศาล อบต. อบจ. เทศบาล
 - 3.2 จัดให้มีระบบข้อมูลของหน่วยงานยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพ ด้วยการพัฒนาระบบการเก็บข้อมูล

อ้างอิง (References)

1. การเสวนา: ประเด็นที่ปรากฏจากการประชุมทางวิชาการระดับชาติว่าด้วยงานยุติธรรม ครั้งที่ 17 ในหัวข้อ “พัฒนากระบวนการยุติธรรม สร้างความเชื่อมั่น นำความยุติธรรมสู่ประชาชน” ระหว่างวันที่ 22–23 เมษายน 2562 โดย สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม นายศุภกิจ แยมประชา รองเลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรม ให้ข้อมูลว่า การสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชนต่อกระบวนการยุติธรรมนอกจากความถูกต้องเป็นธรรมแล้ว ยังต้องอำนวยความสะดวกให้ประชาชนและช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายในกระบวนการยุติธรรมด้วย อาจโดยต้องลดการใช้หลักทรัพย์ปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหา อาจใช้ใช้กำไลข้อเท้าอิเล็กทรอนิกส์และอื่น ๆ เป็นทางเลือกหรือเงื่อนไขในการปล่อยตัวชั่วคราว หรือแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน เป็นผู้ดูแลผู้ถูกปล่อยตัวชั่วคราว
2. จำลองลักษณ์ อินทวัน (2558) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อมั่นของประชาชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อมั่นของประชาชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาประกอบด้วย ปัจจัยด้านสถานการณ์ ได้แก่ การรับรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล การรับรู้สภาพเศรษฐกิจ การเมืองการปกครองและสังคม การรับรู้ความสามารถของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ปัจจัยด้านจิตลักษณะเดิม ได้แก่ เหตุผลเชิงจริยธรรมลักษณะมุ่งอนาคตและควบคุมตน แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และสุขภาพจิตดี และปัจจัยด้านจิตลักษณะตามสถานการณ์ ได้แก่ ทศนคติต่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อมั่นของประชาชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มีอิทธิพลทางตรง ได้แก่ การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ทศนคติที่ดีต่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และการรับรู้สภาพเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง และสังคม ตามลำดับ (วารสารกระบวนการยุติธรรม ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 เลขหน้า 43-66) (สะท้อนถึงความสำคัญของการสื่อสาร และการสร้างการรับรู้ให้แก่ประชาชน อันส่งผลต่อระดับความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม)

ภาคผนวก ก.

รายชื่อสมาชิกผู้เข้าอบรมหลักสูตรผู้บริหารยุคิทธิธรรมระดับกลาง (ยธก.) 15 กลุ่มปาริชาติ

1) นายอดิศักดิ์	โกมุข	กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน
2) นายปิยะ	ศรีวิกะ	สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (ปปง.)
3) นายประวิณ	กวนนท์	บริษัท พีเคเอ็ม คอนซัลตัง กรุ๊ป จำกัด
4) นางสาวสุพรรณษา	จิรโชติขจรกุล	ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย
5) นายจีระนนท์	คนหาญ	กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน
6) นางสาวประทุมรัตน์	แก้วทองรักษ์	กรมคุมประพฤติ
7) นางสาวโรจนา	วิโรจน์กุล	สถาบันวิจัยและพัฒนา กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน
8) นายจรงค์	เกราะเหมาะ	สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ปปช.)
9) พันตำรวจโทวิชญเทพ	สังข์กาจ	สำนักงานตำรวจแห่งชาติ
10) ว่าที่ร้อยตรีอภิชัย	เลิศพลาพงศ์	สำนักงานศาลปกครอง
11) นางอัจฉริยา	สันติปรีชาวัฒน์	สำนักงานศาลยุติธรรม
12) นางพนารัตน์	ทูลธรรม	กรมธนารักษ์

ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม : การปล่อยชั่วคราวของผู้ต้องหาในชั้นพิจารณาคดีของศาล

สาเหตุของปัญหา

1. ยึดการใช้ดุลพินิจของศาลเป็นหลัก
2. เข้าถึงความช่วยเหลือของรัฐทำได้ยาก
3. ความไม่รู้ถึงสิทธิตามกฎหมายของประชาชน

ผลกระทบ

1. สิทธิของผู้ต้องหา

1. ขาดเสรีภาพ
2. ถูกลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
3. เสียสิทธิในการสูคดี
4. เสียสิทธิในการประกอบอาชีพ เลี้ยงดูครอบครัว
5. ถูกตีตราจากสังคม

2. กระบวนการยุติธรรม

1. การละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์
2. ความเชื่อมั่นในบุคลากรและหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม

3. ในระดับประเทศ

1. ภาระงบประมาณของรัฐ
2. ขาดแรงงานพัฒนาประเทศ

แนวคิด

1. การพัฒนาที่ยั่งยืน UN SDG Goal 16
2. ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และหลักนิติธรรม
3. แผนแม่บทยุติธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 2562 – 2565
4. แผนปฏิบัติการราชการกระทรวงยุติธรรม 2563 – 2565

ข้อเสนอในการแก้ปัญหา

1. กำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณาในการปล่อยชั่วคราวให้เหมาะสมมากยิ่งขึ้น เช่น

- 1.1 แก้ไขกฎหมายโดยกำหนดหลักการการควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาให้กระทำเพียงเท่าที่จำเป็น และจะเรียกหลักประกันเกินควรแก่กรณีไม่ได้ (ม.29 รธน.60)
- 1.2 จัดทำฐานข้อมูลผู้ต้องหาเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหา
- 1.3 แก้ไขกฎหมาย วิชาอาญา เพิ่มให้มีการแจ้งสิทธิปล่อยตัวชั่วคราว หากไม่แจ้งสิทธิถือว่าการสอบสวนไม่ชอบด้วยกฎหมาย

2. เพิ่มช่องทางในการเข้าถึงสิทธิของประชาชน เช่น

- 2.1 ใช้กลไกยุติธรรมชุมชนเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับสิทธิของประชาชน
- 2.2 เจ้าหน้าที่ตำรวจแจ้งสิทธิในการปล่อยชั่วคราวในกระบวนการสอบสวน
- 2.3 กำหนดหน้าที่ให้หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องเป็น contact point เพื่อส่งเรื่องให้หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง เช่น เจ้าหน้าที่ศาลรับเรื่องและส่งต่อให้กองทุนยุติธรรม

3. การให้ความรู้แก่ประชาชน

- 3.1 ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ เพื่อสร้างการรับรู้ในวงกว้างให้คนในทุก

ระดับสามารถรับรู้ได้ในรูปแบบที่เข้าใจง่าย เช่น ทำคู่มือประชาชนในรูปแบบ Infographic สร้างภาพยนตร์ Application ที่รวบรวมสิทธิของผู้ต้องหาเพื่อให้ประชาชนสามารถถึงได้ง่าย และเผยแพร่ตามหน่วยงานราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เช่น สถานีตำรวจ ศาล อบต. อบจ. เทศบาล

- 3.2 จัดให้มีระบบข้อมูลของหน่วยงานยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพ ด้วยการพัฒนาระบบการเก็บข้อมูล

สกอ
สำนักงานอัยการสูงสุด
OFFICE OF JUSTICE AFFAIRS

ยธก. ๑๕ ปารีชาติ